

ABSPOEL

door

E. PELINCK

De reeks kastelen op de zandrug tussen Haarlem en Leiden neemt met Abspoel, Poelgeest, Endegeest en Paddenpoel zijn einde. Zij werden alle in de loop der tijden, vooral in 1573 verwoest, maar ook herhaaldelijk her- en verbouwd. Aan Paddenpoel, sedert 1431 het klooster Mariënpool, herinnert nog alleen de vorm van de tuin van wijlen prof. Van Eysinga. Poelgeest en Endegeest bestaan nog. Maar toen precies een eeuw geleden de erven van mevrouw Van Leyden Gael, geboren Van der Hoop, het huis Abspoel met omgeving verkochten, werd het huis gesloopt en het park in teelland veranderd en sedert dien is alles dermate gelijk gemaakt, dat er helemaal niets meer te bekennen valt.

Vooral omdat weinigen zich een voorstelling kunnen maken, waar dit huis gelegen heeft, mag dit eeuwgetijde van zijn verdwijning een goede aanleiding zijn, wat uitvoeriger in te gaan op de gegevens, zoals die in het *Kastelenboek van Rijnland*' in kort bestek zijn samengevat. Bovendien kunnen nu enige, destijds over het hoofd geziene of nog onbekende afbeeldingen en plattegronden ter sprake komen.

Indien men de Warmonderweg afloopt tot halverwege de Kwaaklaan en het Warmonderhek, dan staat men, even voorbij de tennisbanen, zowat op de plaats van het voormalige Abspoel. De weg liep toenmaals met een bocht rechts om het huis heen.

Abspoel was een oude bezitting van de abdij van Egmond, welke instelling, vrij kort bij de abdij van Rijnsburg, in het ambacht van Oegstgeest van lieverlede een aanzienlijk bezit had verworven, dat in 1544 100 morgen beliep, waarvan 63 rond een door de abt Willem van Mathenes († 1458) gebouwd huis.*

In 1457 werd de kapel **gewijd**.³ Een kasteel of versterkt huis was het afgezien van de ligging binnen een gracht, eigenlijk niet, maar vrij omvangrijk moet het wel geweest zijn, want blijkens een

*Zie illustraties nrs. 15 t/m 20.

Abspoel

in 1542 verrichte telling had het huis toen 7 schoorstenen.⁴ Nochtans zat er iets riddermatigs aan dit huis, zij het dan bescheiden, want in 1443 verleent hertog Philips het recht van zwanendrift.⁵

In de rekeningen van de abdij van Egmond vindt men telkens posten betreffende deze uithof. De omgeving wordt in 1512 opgeknaapt en men legt bij de voorpoort een **elsakker** aan en maakt grachten schoon. Het uurwerk wordt schoongemaakt en **gesteld**^{5a}. In 1516 heeft de abt er zijn toevlucht genomen vanwege de sterfte, d.w.z. de pest. Er worden sloten geschoten (een werk dat we steeds weer tegenkomen). Men betaalt voor steen, kalk en riet, waar de oude kapel mee gemaakt en gerepareerd wordt.⁶ Er is een kastelein, maar ook rekent de abt af met zijn moei en nicht Anna en vooral met Jan Dircs, een glazenmaker : in 1527 zijn de glazen „**uitgehegelt**”, op de nieuwe kamer acht, voor in de zaal vier grote glazen en ook in het **bouwhuis** en de keuken. Jan Dircs had reeds eerder relaties, want hij had een groot glas in het koor gegeven en in 1513 schonk de abt hem uit erkentelijkheid

daarvoor de vogeldrift, die de glazenmaker overigens reeds zelf gemaakt heeft en wel naast de boomgaard. Het recht is erfelijk maar niet **verkoopbaar**.⁷ Nog in 1554 repareert hij glazen.

In 1530 wordt de voorpoort gedekt. Men verbetert het land met bagger, er komt een **tresoor** in de keuken en een schilderij van het Avondmaal in de zaal (1535). De abt laat bouwen aan de achter zijn kamer gelegen „**nieuwe kamer**” en 4000 elzen poten (1548). In 1555 wordt de reeds genoemde oude kapel afgebroken, terwijl men in Leiden een **duifhuis** van stro laat maken, en de slotenmaker Otto Jans te Leiden een ijzeren laddertje levert om op de wagen te klimmen. Het volgend jaar levert deze man een horologie en er is een post „in de toorn aan ’t uurwerk, die clock te verstellen te slaan op de andere klok.”

Ook krijgen we enigszins een indruk van het leven op Abspoel in de 16e eeuw door hetgeen van de laatste aldaar vertoevende abt bekend is.

Toen namelijk Nicolaas van Nieuwland (alias De Terra **Nova**)⁸ in 1561 de eerste bisschop van Haarlem werd, verkreeg de **bischoppelijke** zetel onder meer de abdij van Egmond en daarmee Abspoel als tafelgoed en wanneer Van Nieuwland niet te Haarlem was, moest men hem op zijn buitengoed **zoeken**.⁹ Men weet niet of men moet denken aan een kasteelheer te midden van zijn landerijen of aan de stedeling, die zijn vertier zoekt op het platteland.

Van Nieuwland geeft opdracht meubilair naar Abspoel te laten brengen: 4 vierkante door de mandenmaker te vervaardigen tenen schermen met ijzeren voeten vertind en een trektafel. In ’t **privaat** van zijn kamer moet een venster met glasraampje worden **aangebracht**.^{9a}

In 1568 noopt Alva deze eerste bisschop echter afstand te doen van zijn waardigheid en we laten in het midden, of voorliefde voor de drank, lichamelijke ongesteldheid of onjuist beheer de reden hiervan is geweest. Van Nieuwland zou echter Abspoel met het omliggende land te zijner beschikking houden.

Toen hij zich in het voorjaar van 1571 op Abspoel had gevestigd, zal hij wel gehoopt hebben, dat dit definitief was en dat hij in deze landelijke omgeving verder een rustige oude dag zou genieten. Helaas liep het anders. Het volgende jaar moest hij tengevolge van de troebelen reeds naar Utrecht uitwijken. Er blijkt door het soldatenvolk geplunderd te zijn. Op 4 november geven **burgemeesters** van Leiden opdracht van de uit de kloosters en andere geestelijke instellingen afkomstige en ten stadhuize gedeponeerde

zaken (o.m. een bed met toebehoren, twee tinnen kandelaars en twee tinnen borden) aan zekere hopman Jacob Bollick ter hand te stellen. Deze zaken zijn eigendom van de v.m. bisschop van Haarlem en de hopman moet ze aan hem overdragen. Wij betwijfelen echter, of hij dat werkelijk gedaan heeft, want op 22 december wordt ten huize van Cornelis van Assendelft, heer van **Goudriaan**, een eveneens aan de bisschop toebehorend bed en peluw bezorgd en wel ten behoeve van de heer Van der **Marck**, de be-ruchte Lumey, door wiens toedoen een tiental dagen te voren de Delftse pastoor Cornelis Musius te Leiden vermoord was en die aldus in het v.m. bisschoppelijk bed zou **slapen**.¹⁰

Intussen had notaris Van der Wuert op 23 december op ver-zoek van de rentmeester van de Staten van Holland over de geestelijke goederen, Andries Schot, een inventaris van **Abspoel gemaakt**,¹¹ waarbij we echter rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat de hierboven genoemde zaken afkomstig waren uit Van Nieuwlands huis achter de Vrouwekerk, dat hij het jaar te voren had gekocht van Jonker Adriaen van der **Does**.¹²

Aangezien we door deze inventaris enige indruk omtrent huis en omgeving kunnen krijgen, gaan we er wat dieper op in. Er staan voor van de ingang van de laan van het huis af 120 eiken tot de noordzijde van de houtsingel. Aan de noordzijde van het huis ligt ten eerste de Juffrouwecamp met elzehout van 8 jaar; ook de binnensingel van het huis is beplant met elzen. Voorts vindt men daar een boomgaard met 54 bomen, zowel appels en peren als pruimen, en evenzo aan de zuidzijde van het huis een boomgaard met 116 bomen. Voor de werf (dat zal wel de recht-hoekige voorhof zijn, welke we later ook aantreffen) staan twee grote en enkele jonge linden.

In de zaal vinden we o.m. een slaapbank, een open **tresoor**, een **cantoer** en een kaarsenkroon van twee „haerdthoorenen” (dus twee stangen van een hertengewei) met ijzeren „candelaers”.

In de kapel o.m. twee nieuwe „latrijnen” (lezenaars), de stoel „waerinne den bisschop plach te sitten” en nog zeker houtwerk van het altaar. De schilderijen en beelden zijn blijkbaar reeds ver-dwenen.

Voorts wordt genoemd een *grote* en een *kleine keuken*.

In de *grote kamer* bevinden zich o.m. een open „**bufet**”, een ledi-kant met vier pilaren, een leenstoel, alsmede langs de wanden eiken zitbanken. Naast de grote kamer is een *klein kamertje* en ver-der wordt genoemd de groene (oorspronkelijk stond er „**nieuwe**”)

kamer, alwaar behalve ook weer rondom eiken zitbanken o.m. een eiken zitstoel met „portael”, waarschijnlijk zo’n de tocht werende zetel, gelijkend op een strandstoel. In het er naast gelegen „cleyne camerken” vinden we weer een slaapbank en een bed en in de *studeerkamer* een beschoten bedstede, een tonnestoel, een koets (bed), seedts (zetel), witte leenstoel, twee „rechtveijnsters” (venster waardoor in de kloosters gesproken werd met de *buitenstaanden* en waardoor boodschappen werden aangenomen), een pulpeterom met laden enz. Weer naast de studeerkamer een *klein kamertje* „daerinne gebrande wateren (brandewijn) plegen de *staen*”. Dan is er nog een „*staetkamer*” (pronkkamer) met o.m. weer een ledikant, een *cleerzolder*, een *knechtenkamer* met drie bedsteden en een *meidenkamer* met een bedstee en een *tresoor*, alsmede een *paluanierskamer* met bedstede, waarboven een uurwerk van ongeveer 2½ voet hoog en een *slagklok* met een klok, die men luidt. Indien men nu de 18e eeuwse afbeelding van De Haan (afb. 17) bekijkt, dan ziet men tegen de n.o. *topgevel* nog een klokje hangen, maar zoëven zagen we, dat de *slagklok* zich in de toren bevond, zodat we aldaar ook het vertrek der palfreniers moeten zoeken. In de stal wordt nog een *badstoof* in de vorm van een ton genoteerd.

Wat wij hier aan meubilair vermelden is slechts dat wat voor ons min of meer merkwaardig was, maar heel veel meer was het niet, slechts wat kasten, tafels en stoelen. Er is niets aan glas, tin, koper, *bedde-* of linnengoed, noch enige provisie, behalve wat hooi in de stal. Ook de kapel is kennelijk geheel onttakeld.

Bij het beleg van Leiden in 1574 werd het huis verbrand, wel niet door de Spanjaarden, maar door de Leidenaren, die om te voorkomen dat de vijand zich in het huis zou nestelen, de taktiek der verschroeide aarde toepasten. Het stond ca. 17 jaar in puin, toen de Staten van Holland, die de Egmondse bezittingen ten behoeve van het Statencollege (onderdak voor de a.s. theologen) hadden *geconfiskeerd*, de ruïne met 14 morgen en 94 roe (ruim 12 ha) verkochten aan Foy van Brouchoven, eertijds secretaris en schout van Leiden, alsmede baljuw en dijkgraaf van Rijnland en sedert 1588 als opvolger van zijn vader, Jan van Brouchoven, rentmeester van Rijnland, voorts schepen en *burgemeester*.¹³

Met dit huis¹⁴, dat, al lag het dan rondom in het water, geenszins een kasteel was en meestal ook als „*hofstede*” wordt aangeduid, verwierf Foy van Brouchoven een zekere sociale status, een voorbeeld, dat vele geuzen burgers nog zouden volgen.¹⁵

De verwoesting van 1573 of 1574 zal zich beperkt hebben tot afbranden en we mogen aannemen, dat de wederopbouw door Van Brouhoven voor een belangrijk deel bepaald werd door bestaande muren. Dit verklaart ook de onregelmatige aanleg, welke bestond uit vijf rond een traptoren (teken van aanzien) opgetrokken blokken en een langwerpige dienstgebouw; zes zadeldaken met trapgevels gaven dit uit het water oprijzend bouwwerk een meer schilderachtige dan monumentale aanblik. Er was nog een soort van poortgebouw, dat toegang gaf tot het met een borstwering omgeven plein, waar het huis op stond. Van Buchel¹⁶ vertelt dat er terzijde een walvisrib tegen hangt. Later prijken boven deze poort twee wapenschilden,¹⁷ mogelijk Paets-Van Beveren.

Behalve de enigszins onduidelijke maar in feite toch niet geheel onjuiste tekening van Van Buchel uit 1612 kennen we uit 1619 het alleraardigste schilderij van Esaias van de Velde¹⁸ met op de voorgrond een heer en dame te paard, gevolgd door een koets (blijkens de pages, waarvan één een aalmoes aan de landelijke bevolking uitreikt, een deftig heerschap) en nog enige ruiters. Links op de achtergrond staat in dit wel wat gefantaseerde landschap het huis Abspoel, gezien van de zijde van het Warmonderhek, klein, maar door vergelijking met de tekening van Roeland Roghman uit ca. 1646/7,¹⁹ waarop het huis iets meer uit zuidelijke richting wordt gezien, duidelijk herkenbaar.

Inmiddels was het huis na de dood van Foy van Brouhoven (1610) overgegaan op diens zoon mr. Jacob van Brouhoven, maar het diende Foy's weduwe nog tot woning.²⁰ Jacob was burgemeester en gecommiteerde ter statenvergadering en evenals zijn vader en grootvader rentmeester van Rijnland. Voorts is hij min of meer berucht vanwege zijn felle houding tegenover de remonstranten en bekend als stichter van het naar zijn geslacht (dat met hem in 1642 uitstierf) genoemde hofje aan de Papengracht.

Nadat Abspoel deze beide rentmeesters meer dan een halve eeuw tot buitenverblijf had gediend (toen zijn vader het verwierf was Jacob een jongen van 14 jaar), werd het in 1643 gekocht door burgemeester Willem Paedts (ca. 1596-1669), die in de stad een statige woning aan het Rapenburg bewoonde, thans kantongerecht.²¹ Via zijn zoon Cornelis kwam Abspoel in 1685 aan zijn kleinzoon Willem Paedts, die evenals de beide vorige eigenaars het burgemeestersambt bekleedde.

Willem jr. liet volgens Van Mieris huis en hof belangrijk verbeteren en vergroten. Blijkens de in de atlas Bode1 Nijenhuis²² bewaarde

tekeningen bestond deze verbetering in het optrekken van de zuidelijke vleugel, die tevens een nieuwe gevel kreeg met eenvoudige bandpilasters en dakkapel. Inwendig kwam er een bredere trap ter vervanging van of naast de oude wenteltrap. Het moet blijken de prenten van Lamsvelt en Rademaker tussen 1712 en 1732 zijn gebeurd.²³ Na het huis 56 jaar bezeten te hebben, overleed mr. Willem Paedts en liet het na aan zijn neef mr. Willem Paedts Jacobsz., die blijkbaar de beide kaarten van de buitenplaats uit de jaren 1742/44 liet **maken**.²⁴

Adriana Barbara van Cruyskercken, gehuwd met Frederik Sluyskens, die het zelf van haar neef Paedts had geërfd, liet het na haar dood in 1762 na aan Pieter Cornelis baron van Leyden, eveneens een **neef**.²⁵ Deze was de man, die zoals iemand eens **zeide**, zijn leven goed had ingericht: van 1739-1764 was hij naast zijn vader Diderick tweede secretaris en van 1764-1773 alleen secretaris van Rijnland, in welke functie hij van 1773-1778 werd bijgestaan door zijn schoonzoon, Johan **Gael**, die het werk veelal deed en hem ook tot 1795 zou opvolgen. Abspoel was derhalve weer in het bezit van een der functionarissen van Rijnland gekomen. Druk zal dit ambt toenmaals ook wel niet zijn geweest en ruimschoots zal Van Leyden gelegenheid hebben gehad in het gunstige jaargetijde aldaar verpozing te zoeken. Maar hij had nog andere liefhebberijen. Hij was namelijk een groot kunstverzamelaar en aan zijn verzamellust dankt het **Rijksprentenkabinet** te Amsterdam de kern van zijn prachtige collectie **Rembrandtprenten**.^{25a}

Pieter Cornelis van Leyden had daar tot naaste buur op Poelgeest zijn broer Cornelis Pieter, gehuwd met Boerhaaves kleindochter, Hermina **Jacoba** de Thoms, die overigens meer op zijn andere bezitting, het huis Warmond, zal hebben gewoond. Na de dood van Pieter Cornelis ging het huis over op zijn dochter Françoise Johanna, gehuwd met Johan Gael (1745-1818), behalve secretaris van Rijnland ook burgemeester en kapitein van de schutterij. Ook deze nieuwe eigenaren lieten in 1790 door Johan Sauvage een tekening van de tuin maken.²⁶ Het enige dit echtpaar overlevende kind, Diederik van Leyden Gael (1775-1846) huwde in 1819, nog geen jaar na de dood van zijn vader, met Johanna van der Hoop. Over deze van uitnemende burgerzin blijk gevende man, die eenmaal de stad en een andermaal de Leidsche Spaarbank met ongeveer een ton bijsprong en vele bestuursfuncties vervulde, heeft **Sigal** een voortreffelijk artikel **geschreven**.²⁷

Diederiks weduwe zou hem nog 16 jaar overleven. Hoog bejaard placht zij in een ouderwetse equipage, met gepruikte en gepoederde palfreniers achter op het rijtuig staande, nog naar haar buitenplaats te rijden. Toen zij in 1862 overleed, was Abspoel juist een eeuw te voren door haar mans grootvader verworven.

In de meer dan 270 jaar, dat deze hofstede de Leidse patriciërs tot zomerverblijf had gediend, was het slechts éénmaal verkocht en had het, de weduwen niet meegerekend, tien eigenaren gehad. Veel zullen huis en park de laatste honderd jaar wel niet zijn veranderd, behalve dat blijkens enige schetsjes in de atlas Bode1 Engelse kronkelpaden werden aangelegd, maar verder zal het park zijn rechte lanen wel hebben behouden. Eén van deze lanen had het gezicht op het Groene Kerkje, een ander had als eindpunt een gebeeldhouwde obelisk,²⁸ thans in het park van Endegeest staande. Een tweetal marmeren tuinvazen met mythologische voorstellingen kennen wij ook nog.²⁹ Op de prent van Rademaker, welke ons een blik laat slaan over een voorhof met links het koetshuis, zien we langs de voorgevel van het huis een aantal van dergelijke vazen staan.

Er zal steeds wel een tuinbaas zijn geweest voor de moestuin en de boomgaard. Daaruit kwamen groenten en fruit voor de provisiekamers en keukens van de statige stedelijke woonhuizen aan Breestraat (Brouhoven, thans bioscoop Trianon), **Rapenburg** (Paedts, thans kantongerecht; Van Leyden, thans R.K. jongensschool) en andermaal Breestraat (Gael en Van Leyden **Gael**, tot voor kort Gulden Vlies, thans tijdelijk sociëteit Minerva).

Abspoel werd **geveild**,³⁰ gelijk met de andere onroerende bezittingen, w.o. de boerderij **Overveer** en het huis aan de **Breestraat**. We horen nu, dat Abspoel omvat: een marmeren gang, een ruime trap, zijkamer, ruime en aangename salon, grote zaal, opkamer, drie bovenkamers. De kamers zijn alle behangen en gedeeltelijk van stookplaatsen voorzien. Verder een provisiekamer, dienstbodenkamers, zolder, kluiskeuken (kennelijk onder het wat hoger gelegen n.o. gedeelte en mogelijk nog afkomstig van de oorspronkelijke bouw), kelder en offices, koetshuis, stalling, **tuinmanswoning**, broeierijen, zwaar opgaand geboomte, moestuin met stookkas, druivenkas, perziken- en wijngaardmuren en -schuttingen, boomgaard en smaakvol aangelegd Engels plantsoen, houtgewas en vijvers, alles groot 9,89,82 ha, alsmede **Overveer** en ander land ter grootte van 40 ha. Het oorspronkelijke bezit van Jan van Brouhoven had zich wel uitgebreid. Het wordt **aange-**

kondigd als zomer- en winterverblijf, maar liefhebberij was er toenmaals blijkbaar niet, want het viel in slopershanden. Overveer bracht f. 54.775 op, Abspoel f. 25.500,30.

Kort na de veiling, in het vroege voorjaar, (de meeste bomen zijn nog kaal, maar de grote beuk vóór het huis staat reeds ten dele in blad), bracht een gezelschap dames en heren een bezoek aan de buitenplaats. Het zijn twee der executeurs-testamentair met drie dames, die zich door de bekende fotograaf Coedeljee lieten vereeuwigen. We zien het gezelschap met hoge hoeden en wijde rokken voor het huis, in de lanen en aan de oever van de vijver. Het zijn notaris H. Obreen, jhr. mr. J. N. van Puttkammer en de dames Van der Hoop, Coops en Nairac.

Een amateur oudheidkundige maakte ook een aantal krabbels om op zijn manier nog iets vast te leggen. We herkennen o.m. de windwijzer in de vorm van een meerman, thans nog draaiend op het nabije huis **Holmare**. De obelisk ging naar Endegeest en twee tuinvazen naar Groenoord. Bode1 Nijenhuis wist voor zijn atlas een aantal tekeningen te bemachtigen.

Het is inderdaad een „sic transit gloria”. Waar eeuwenlang na Egmondse abten en Leidse patriciërs hun zomervertier hadden gezocht, kwam nu teelland. De weg is behoudens een flauwe bocht recht getrokken.

Indien men in 1863 het huis in stand had **gehouden**,³¹ zou het waarschijnlijk een weliswaar bekoorlijk, maar versleten huis zijn geweest, maar toch . . . Wat zou men dankbaar moeten zijn voor een park aldaar. Wel ligt Poelgeest op enkele honderden meters afstand (het was eertijds ook zo iets als dringen op het gebied van recreatie), maar in ons vlakke landschap, waar zich vroeger een soort van beschuttende strook van buitenplaatsen van Haarlem tot Oegstgeest uitstreekte, is nu een open gat ontstaan. Indien deze bezitting het lot had ondergaan, dat tegenwoordig de meeste buitens te beurt valt, te weten als het openbaar bezit was geworden, wat zou het dan een mooi object voor de planologen zijn geweest. Het kost nl. geen moeite een uitbreidingsplan te maken gelijk aan ieder ander, maar het is juist de kunst van dergelijke elementen te profiteren en aldus een bijzonder cachet te scheppen.

1. S. J. Fockema Andreae, J. G. N. Renaud en E. Pelinck, Kastelen, ridderhofsteden en buitenplaatsen in Rijnland, Leiden 1952, 68, afb. 2-5.
2. S. J. Fockema Andreae, Middeleeuwsch Oegstgeest, Tijdschrift voor geschiedenis L (1935) 266.

3. P. A. Meilink, Archief Abdij Egmond, 's-Gravenhage 1951, inv. 722.

4. Fockema Andreae, Midd. Oegstgeest, 268.
5. Inv. 54. In 1527 brengt de bode zwanen naar **Abspoel** (Inv. 811, onder „pro reysis“).
- 5a. Inv. 823.
6. Inv. 807. 2.
7. Inv. 476, reg. 1494 d.d. 8.11.1513. Deze vogeldrift moet toch iets anders zijn dan de reeds genoemde zwanedrift.
8. Zie over Van Nieuwland (1510-1580; 1541) wijbisschop van Utrecht) de uitvoerige studie van dr. A. Hemen: Nieuw Ned. Biogr. Wb. 1, 1376/9; A. Hensen, De twee eerste bisschoppen van **Haarlem** in de 16e eeuw, Hilversum 1941. * Zijn portret Seminarie Warmond, afgebeeld cat. tent. De Abdij van Egmond, Gem. mus. 's-Gravenhage, sept. 1934. g. Bijdr. Bisd. Haarlem 61 (1946) 96.
- 9a. Inv. 839.
10. Secretarie-archief Leiden vóór 1574 nr. 1328, laatste pag. I 1. Notarieel archief Leiden nr. 2, akte nr. I 15.
12. L. Jb. 1959, 62/3.
13. Zie: S. J. Fockema Andreae in: Leidsch Jb. 1929/30, 74-104.
14. Zie: Kastelenboek afb. 5 en de aldaar zichtbare tekst.
15. Kastelenboek, 10.
16. Zie noot 14.
17. Prent van **Lamsvelt**, 1712, Kastelenboek afb. 3.
18. In 1954 bij de heren Beets en Fontein te Amsterdam.
19. Kastelenboek afb. 2.
20. L. Jb. 1907, 55.
21. Zie voor zijn huis aan het Rapenburg: A. J. Versprille in L. Jb. I 943, 165. Hii kocht eerst het huis aan de Breestraat, waar de Van Brouchovens gewoond hadden (thans de bioscoop **Trianon**). Zijn portret door A. Hanneman uit 1656 in de Lakenhal.
22. Universiteitsbibliotheek Leiden (nr. 52, 12-15).
23. Kastelenboek afb. 2 en Rademaker, Rhijnlandsche gezichten 55-56.
24. Door B. Holswilder. Atlas Bodel 52, 12-13.
25. Haar moederlijke grootmoeder was Elisabeth Paedts gehuwd met Jacob Gool. Pieter Cornelis' overgrootvader Diederic Pietersz. van Leyden van **Leeuwen** was gehuwd met Alida Paedts, dochter van de Willem Paedts, die Abspoel destijds gekocht had.
- 25a. Bull. Rijksmuseum 4 (1956) 42.
26. Atlas Bodel nr. 52, 14.
27. L. Jb. 1947, 130 e.v.
28. E. H. ter Kuile, De Ned. Mon. v. Gesch. en Kunst VII, eerste stuk: Leiden en westelijk Rijnland, 's-Hage 1944, afb. 397. Eertijds was het basement gemerkt VPBIFA I 723, zodat we mogen aannemen, dat dit een werk van Bauerscheidt was (Zie: Leidsche Courant 20.4.1863).
29. L. Jb. 1962, 154 m. afb.
30. L. Jb. 1947, 144/5. Zie ook de veilingsaankondiging in de atlas Bodel Nijenhuis met kaartje.
31. A. J. K. schrijft in de L. Crt. van 20 april 1863: Het huis is niet merkwaardig. De vergrotingen en verbeteringen daaraan van tijd tot tijd aangebracht, hebben het tot een **massa** zonder orde of stijl doen aangroeien. Van oude oorsprong alleen een paar geweldige vertrekken, waarvan er een iets in de grond afdalend tot een keuken is ingericht.